

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

**ВАЛЮШКО Іванна Олександрівна**

УДК327.88:[004.7.056.5+07]((470+571):477)(043.5)

**ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ  
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО КОНФЛІКТУ**

Спеціальність 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем  
та глобального розвитку

**АВТОРЕФЕРАТ**  
дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата політичних наук

Миколаїв – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі міжнародних систем та регіонального розвитку Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України.

**Науковий керівник:** доктор політичних наук, професор  
**Дудко Ірина Дмитрівна,**  
Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»,  
завідувач кафедри політичної історії

**Офіційні опоненти:** доктор політичних наук, доцент  
**Ржевська Ніна Федорівна,**  
Національний авіаційний університет,  
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин,  
завідувач кафедри міжнародних відносин, інформації та регіональних студій

кандидат політичних наук, доцент  
**Магда Євген Валерійович,**  
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», доцент кафедри видавничої справи та редагування ВПІ

Захист відбудеться «8» червня 2018 р. об 11:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 38.053.01 у Чорноморському національному університеті імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Чорноморського національного університету імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

Автореферат розісланий «\_\_» травня 2018 р.

**Вчений секретар**  
спеціалізованої вченої ради



**Н.А. Громадська**

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність теми дослідження** обумовлена тим, що нині наша держава з огляду на ряд причин опинилася в епіцентрі інформаційно-військової агресії Росії. З початком російсько-українського конфлікту, який має соціально-політичне підґрунтя, перед Україною постали гострі інформаційні виклики, які привертають до себе увагу і потребують наукового дослідження. На тлі розвитку сучасних інформаційно-комунікаційних та глобалізаційних процесів інформаційні протистояння передують відкритим збройним вторгненням, як відбулося і в Україні. Окрім того, Кремль використовує спеціальні сили і засоби інформаційно-психологічного впливу, кібервійська, так звану організаційну зброю, тощо. Відтак роль інформаційної безпеки для держави неможливо переоцінити.

Ще від початку незалежності України, цілеспрямований російський інформаційний вплив точково розхитував українське суспільство. Відзначимо, в Україні до початку російської агресії не було ефективного опору такому інформаційному засиллю, ігнорувалися й проблеми захисту свідомості українців від інформаційних деструкцій. Окрім того, за роки незалежності так і не сформувалися та не були задіяні превентивні заходи для убезпечення інформаційного простору України від негативних російських впливів, особливо у таких вразливих регіонах як Крим, Луганськ, Донецьк. Росія прагне нав'язати та поширити свої ідеї, ідеологію та менталітет на територію нашої держави і тим самим залучити частину населення України до ідей так званого «Русского мира». Нині йде війна за суспільну свідомість українців, яка живиться конфліктом ідентичностей української та російської націй.

З огляду на це, особливої актуальності для нашої держави набули проблеми теоретичного осмислення інформаційної безпеки, аналізу та оцінки основних інформаційних загроз в контексті російсько-українського конфлікту та практичного впровадження інформаційного опору для захисту національного суверенітету та територіальної цілісності України, а також захисту населення від психологічних впливів та маніпуляцій.

**Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами.** Дисертаційне дослідження здійснене в рамках комплексної теми науково-дослідницьких робіт Дипломатичної академії України при МЗС України «Трансформація міжнародних відносин нового і новітнього часу та Україна: політичні, дипломатичні та економічні фактори в глобальному та регіональному вимірах» (державний реєстраційний номер 0110U005981), а також проблематики науково-дослідної роботи Інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС України.

**Мета і завдання дослідження.** Мета дослідження полягає у проведенні комплексного політологічного аналізу інформаційної безпеки України у контексті російсько-українського конфлікту та напрацювання шляхів подолання її основних загроз.

Досягнення поставленої мети вимагає розв'язання таких основних дослідницьких завдань:

- висвітлити концептуальні дослідження інформаційної безпеки в сучасній політичній науці;
- виявити основні передумови інформаційно-військової агресії Російської Федерації проти України, визначити основні її методи, інструменти;
- охарактеризувати законодавчу базу забезпечення інформаційної безпеки України;
- з'ясувати роль державних інститутів у забезпеченні інформаційної безпеки України напередодні та в умовах російської агресії;
- розкрити роль та значення дипломатії України в контексті російсько-українського конфлікту;
- висвітлити діяльність ЗМІ як інструменту інформаційної безпеки України в контексті російсько-українського конфлікту;
- простежити роль громадських організацій, релігійних громад в аспекті інформаційної безпеки України;
- розробити практичні рекомендації щодо захисту України від інформаційної агресії Російської Федерації та її маніпулятивних впливів.

**Об'єктом дослідження** є інформаційна безпека України.

**Предметом дослідження** є інформаційна безпека України в контексті російсько-українського конфлікту.

**Методи дослідження.** Складність і багатоаспектність проблем дисертаційної роботи зумовили авторські підходи до методології дослідження як комплексу пізнавальних принципів та дослідницьких методів, що реалізуються в межах визнаних в сучасній політичній науці синергетичного, праксеологічного та евристичного підходів до оцінки і аналізу безпекових, зокрема, інформаційно-безпекових проблем. Застосування синергетичного підходу уможливило синтез і, в свою чергу, аналіз різнополюсних за своїм характером напрямів державної політики і заходів громадянського суспільства щодо захисту інформаційної безпеки України. Практичне застосування праксеологічного підходу зумовило оптимізацію дослідження через аналіз практичної дії урядових кіл, тоді як евристичний підхід – розробку рекомендацій дієвої політики у сфері інформаційної безпеки України.

Науковість дослідження на засадах визначених підходів забезпечувалася в роботі й системою загально визнаних у сучасній політичній науці пізнавальних принципів, зокрема, принципом комплексності, об'єктивності, історизму.

Принцип комплексності дозволив реалізувати багатовимірний підхід до аналізу проблем інформаційної безпеки українського суспільства із поєднанням теоретичних уявлень щодо сучасних інформаційних війн з практичною реалізацією політики уряду України у зазначеному напрямі.

Принцип об'єктивності визначив неупереджений розгляд проблем інформаційної безпеки України в умовах російсько-українського конфлікту як сукупності різноманітних та часто суперечливих за своїм характером явищ внутрішньої і зовнішньої політики України.

Принцип історизму зумовив еволюційний погляд на розвиток інформаційного суспільства та інформаційних війн, а також сприйняття історичних фактів, явищ і подій російської збройної агресії у взаємозв'язку з конкретними історичними і політичними обставинами їх виявлення.

Невід'ємну частину методології склали методи дослідження, серед яких на особливу увагу, відповідно до завдань дисертаційної роботи заслуговують діалектичний метод (при визначенні взаємовпливів між конфліктогенністю двосторонніх відносин Росії та України та інформаційною безпекою України), метод аналізу документів та статистики (для дослідження нормативно-правової бази інформаційної безпеки України та статистичних даних), структурно-функціональний метод (для аналізу інституційної бази у сфері інформаційної безпеки України). При класифікації та аналізу історіографічних джерел і літератури використовувались історичний, хронологічний, логічний та емпірико-аналітичний методи дослідження.

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає у системному аналізі інструментальних, концептуальних основ та практичних аспектів інформаційної безпеки України в контексті російсько-українського конфлікту.

Наукові положення, які найбільш повною мірою розкривають новизну дослідження, полягають у наступному:

*вперше:*

- проаналізовано трансформаційні процеси у сфері інформаційної безпеки України в умовах російсько-українського конфлікту;
- висвітлено роль дипломатії у вимірі інформаційної безпеки;
- охарактеризовано діяльність українських ЗМІ як інструментів інформаційної безпеки та визначено їх основні внутрішні і зовнішні завдання;
- з'ясовані місце і роль освіти, недержавних та релігійних організацій у забезпеченні інформаційної безпеки в умовах конфлікту;

*удосконалено:*

- визначення особливостей впливу інформації на політичне та суспільне життя країни;
- систематизацію основних методів та інструментів російської інформаційної війни;

*дістало подальший розвиток:*

- наукове осмислення інформаційної безпеки як складової національної безпеки України;
- окреслення еволюції інформаційних війн;

- визначення основних тенденцій та трендів російських маніпулятивних технологій по відношенню до України;
- наукові узагальнення щодо російського втручання у внутрішні справи України шляхом здійснення цілеспрямованого інформаційного впливу.

**Практичне значення одержаних результатів.** Практичне значення дисертації полягає у комплексному розкритті чинників та негативних впливів у сфері інформаційної безпеки України в контексті російсько-українського конфлікту, що дозволило обґрунтувати перспективні напрями забезпечення інформаційної безпеки урядовими колами нашої держави у сучасних реаліях фактичної війни.

Сформульовані автором наукові положення та рекомендації можуть бути використані як теоретична основа для подальших наукових розробок, пов'язаних із проблематикою забезпечення інформаційної безпеки. Результати дослідження можуть бути рекомендовані для використання в роботі державним органам, установам, що працюють у сфері інформаційної безпеки та можуть стати корисними при розробці стратегічних напрямків політики інформаційної безпеки України.

Окрім того, наукові напрацювання дисертації можуть бути використані при формуванні навчальних курсів з дисциплін «Національна безпека», «Інформаційна безпека», «Міжнародні інформаційні відносини», а також при висвітленні окремих тем у рамках курсів політології, теорії інформаційного суспільства та інших дисциплін соціального та гуманітарного спрямування.

**Хронологічні рамки дослідження.** Головна увага зосереджена на процесах інформаційної безпеки України з 2014 року, від початку агресії Росії проти України. Враховуючи необхідність аналізу витоків проблем, з якими урядові кола і громадянське суспільство України зіштовхнулися у сфері інформаційної безпеки, користуючись принципами історизму, розглянуто процеси у сфері інформаційної безпеки від проголошення незалежності України.

**Апробація отриманих результатів.** Апробація основних положень дисертаційної роботи та результатів досліджень здійснювалась на науково-практичних конференціях, форумах, у тому числі на науково-практичній конференції «Актуальні питання суспільних наук: наукові дискусії» (м. Київ, Україна, 19-20 серпня 2016 року); IV-му Міжнародному молодіжному науковому форумі «Україна у світі, світ про Україну»: (м. Київ, 25 березня 2016 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Сильна ООН – кращий світ» (м. Київ, 22 жовтня 2015 р.); III-му Міжнародному молодіжному форумі «Глобалізаційні виклики і багатостороння дипломатія» (18 березня 2015 р., м. Київ); II-й Міжнародній науково-практичній конференції «Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності» (м. Одеса, 13-14 лютого 2015 року).

**Публікації.** Найвагоміші результати дисертаційного дослідження представлено у 13 публікаціях, серед яких 8 статей та 5 тез доповідей для наукових та науково-практичних конференцій.

**Сруктура дисертаційної роботи.** Дисертаційна робота складається з анотації українською та англійською мовами, змісту, переліку умовних позначень, вступу, основної частини, висновків, списку використаних джерел та додатку. Обсяг дисертації – 210 сторінок, з яких обсяг основного тексту – 169 сторінок. Список джерел та літератури має 295 найменувань.

## ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано його мету та завдання, визначено предмет і об'єкт, хронологічні рамки, охарактеризовано методологічну основу, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, подано інформацію про їх наукову апробацію, а також про структуру роботи.

У першому розділі *«Стан наукових досліджень інформаційної безпеки як чинника сучасної системи міжнародних відносин»* досліджено джерельно-документальну базу та історіографію теми дослідження, проаналізовано концептуалізацію інформаційної безпеки суспільства і держави в сучасній системі міжнародних відносин.

У підрозділі 1.1. *«Джерельно-документальна база та історіографія теми дослідження»* з'ясовується ступінь наукової розробки теми дослідження. Показано, що в дисертації для вирішення поставлених завдань використано різні за характером та походженням джерела, які можна умовно поділити на кілька груп: політико-правові документи у національному та міжнародному вимірі, а також документи Російської Федерації; веб-сайти урядових та неурядових організацій; матеріали засобів масової інформації; колективні наукові розробки, індивідуальні монографії, енциклопедичні джерела, статті періодичних наукових часописів, тощо.

У дослідженні проблематики інформаційної безпеки, враховуючи міждисциплінарність такого явища, можна виділити доробок вітчизняних вчених. Теоретико-концептуальні засади інформаційного суспільства розкривають напрацювання О. Картунова, О. Маруховського. Питання інформаційної безпеки України, інформаційних війн, основні виклики безпеці України в контексті російсько-українського протистояння розкривають такі автори, як: В. Ліпкан, О. Литвиненко, Г. Почепцов, В. Горбулін, Л. Чекаленко, Л. Костенко, А. Матвійчук, С. Горов, С. Полтавець, Л. Галан, Т. Бевз, Н. Ротар, О. Зорич та ін. Проблеми гібридної російської війни присвячені роботи Г. Перепелиці, Є. Магди, М. Гончара та ін.

Специфіку російської інформаційної агресії в Україні та її по відношенню до інших країн розглядало ряд зарубіжних науковців, дослідників,

політологів та аналітиків. Серед них Й. Драчевська, М. Снеговая, К. Гілес, Б. Макклінток, К. Гірс та ін.

Проблеми інформаційної безпеки та інформаційно-психологічних операцій розкриті й російськими науковцями. А. Манойло, А. Петренко, Д. Фролов звертають увагу на питання інформаційної боротьби, зокрема у воєнних конфліктах.

Аналіз джерельної бази свідчить про значну увагу науковців до питання інформаційної безпеки України та інформаційної політики Росії. Водночас у цих дослідженнях слід визнати недостатність наукових розвідок щодо методів та засобів протистояння російській інформаційній та військовій агресії.

У підрозділі 1.2. *«Концептуалізація інформаційної безпеки суспільства і держави в сучасній системі міжнародних відносин»* проводиться аналіз теоретичних підходів, які концептуально розкривають суть інформаційної безпеки. Розкрито зміст понять «інформація», «інформаційна безпека», їх еволюцію та значення у сучасних міжнародних процесах, а також вказується, що інформаційна безпека є важливою складовою національної безпеки. Можна стверджувати, що сучасний стан міжнародних відносин та внутрішньо і зовнішньополітичні процеси в Україні, зокрема, відображають той факт, що інформаційна безпека є фактором ефективного функціонування держав, і якщо звернутися до прикладу України, то і їх територіальної цілісності.

У другому розділі **«Політико-інституційні виміри інформаційної безпеки України в умовах російсько-українського конфлікту»** проаналізовано причини і сутність російської інформаційної агресії проти України та досліджено законодавство й інститути України у протистоянні російським інформаційним впливам.

У підрозділі 2.1. *«Інформаційна війна Російської Федерації проти України: мета, інструменти, методи»* з'ясовано, що інформаційна війна Росії проти України почалася ще задовго до відкритого збройного втручання. Щоб залучити Україну до ідеї «Русского мира» Кремль намагався розколоти нашу державу з середини, створити хаос та запустити механізм на самоликвідацію. З огляду на ігнорування побудови комплексного механізму забезпечення інформаційної безпеки держави, Україна виявилася вразливою до російської інформаційної агресії. Цілком справедливо, що російсько-українську війну вважають гібридною, адже вона є асиметричним конфліктом та поєднує разом з військовими діями і невійськові. Інформаційний компонент є визначальним у таких війнах. Окрім того, їх наслідки є не менш руйнівними, ніж у класичних конфліктах, і це цілком прослідковується на прикладі України.

Підрозділ 2.2. *«Законодавча база України щодо інформаційної безпеки держави»* присвячено аналізу законодавства країни в інформаційній сфері від початку незалежності до теперішнього часу. Вказано, що за роки незалежності України вдалося напрацювати певну законодавчу базу у сфері



національної інформаційної безпеки, яка і діяла до початку збройного вторгнення Росії в Україну, однак, як виявилось, вона була недосконалою і відставала від сучасних реалій.

З'ясовано, що з початком російської агресії у законодавстві України відбулися концептуальні зрушення. Стартовим нормативно-правовим актом у цьому напрямку стало рішення РНБО «Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України». Документ поставив завдання розробити механізми протидії негативному інформаційно-психологічному впливу Росії. Таким чином, законодавство у сфері інформаційної безпеки України визначається високою динамікою в останні кілька років.

Підрозділ 2.3. «*Державне інституційне забезпечення інформаційної політики України*» висвітлює функції та завдання основних державних інституцій України, які покликані формувати та забезпечувати реалізацію політики інформаційної безпеки.

Об'єктивна реальність війни в Україні поставила питання адаптації інституційного забезпечення інформаційної безпеки до нових умов та напрацювання нових механізмів у цій сфері. Так, починаючи з 2014 року, було утворено ряд інституцій, таких як: Міністерство інформаційної політики України, Інформаційно-аналітичний центр Ради національної безпеки і оборони України, Генеральний секретаріат цифрової інфраструктури покликані стояти на захисті інтересів та безпеки нашої держави. Разом з тим, існують деякі проблеми, такі як: дублювання функцій між інституціями, недооцінка освітніх закладів як інститутів інформаційної безпеки.

У третьому розділі «**Практико-політична діяльність щодо захисту інформаційної безпеки України в контексті російсько-українського конфлікту**» проаналізовано діяльність дипломатії, засобів масової інформації, громадських організацій та деяких релігійних громад України в контексті російсько-українського конфлікту та визначено їх роль у забезпеченні інформаційної безпеки країни.

У підрозділі 3.1. «*Дипломатія України у вимірі інформаційної безпеки*» досліджено та охарактеризовано зміни, основні здобутки та прорахунки дипломатії у період російської агресії. Відзначено, що з початком російського військового втручання в Україні розпочалися системні зрушення у самому Міністерстві закордонних справ. Тотальна інформаційна війна Кремля привернула увагу МЗС до таких інструментів у зовнішній політиці, як: «м'яка сила» та публічна дипломатія як її компонент. Адже у сучасних умовах завданнями дипломатії є не тільки пошук шляхів до вирішення конфлікту, а й поширення правдивої інформації про російську збройну агресію та окупацію, інформування світової спільноти про реальні кроки України на шляху реформ та інтеграції в євроатлантичну спільноту. Саме ці прагнення України Кремль намагається дискредитувати і докладає до цього

всю свою інформаційну потугу. У цих умовах публічна дипломатія набуває великого значення для України.

У підрозділі 3.2. «*Осмилення ЗМІ як інструменту інформаційної безпеки в контексті російсько-українського конфлікту України*» визначено, що засоби масової інформації відіграють важливу роль у процесі об'єднання націй в сильні держави. Відтак, маючи усі можливості для швидкої трансляції національних цінностей у державному масштабі, ЗМІ стають важливим інструментом забезпечення інформаційної безпеки України. Разом з тим, російські ЗМІ стали агентами впливу по всьому світі, і, як відомо, не гребують відвертою брехнею, фабрикуванням та перекручуванням інформації з метою досягнення владних інтересів. Відзначено, що українські ЗМІ, зіштовхуючись з кремлівською пропагандистською машиною, не справляються у протистоянні на інформаційному фронті. Окрім того, значна частка ЗМІ належить до олігархізованих кіл, які переслідують власні фінансові інтереси. У таких умовах зростає роль суспільного мовлення в Україні. Відзначено, що важливим завданням для нашої держави залишається розбудовувати такі медіа, які матимуть вплив на формування світового порядку денного, відображаючи реальну ситуацію та правдиву інформацію, розвінчуючи російські фейки, які вражають «Русским миром» не тільки свідомість населення України, а й розповсюджуються у світовому масштабі.

Підрозділ 3.3. «*Громадські організації, релігійні громади в аспекті інформаційної безпеки України*» присвячено дослідженню ролі та значенню громадських організацій, релігійних громад у забезпеченні інформаційної безпеки України. З'ясовано, що з початком російської інтервенції в Україну саме громадські організації в умовах тотального хаосу стали першими на захист інформаційної безпеки людини, суспільства і держави та протидіяли кремлівській інформаційній війні і досягли значних успіхів. Більше того, вони набули унікального досвіду у боротьбі з російською дезінформацією і вже консультують з цього приводу інші країни. Громадські об'єднання стали для держави додатковим інтелектуальним і кадровим джерелом.

Виявлено, що духовно-релігійна сфера національних інтересів є важливим компонентом у сфері забезпечення інформаційної безпеки України. Висвітлено діяльність та ідеологію УПЦ МП, які дають причини вважати, що у багатьох випадках вона діє не на благо українського народу. Автор акцентує увагу, що православна поляризація, яка загострилася на тлі військового втручання Москви в Україну сприяє ще більшій напруженості в суспільстві, яка нерідко провокуються Росією через УПЦ МП.

## **ВИСНОВКИ**

У результаті дослідження інформаційної безпеки України в контексті російсько-українського конфлікту автор прийшов до наступних висновків:

1. Аналіз історіографії із теми дисертації дозволяє стверджувати, що, незважаючи на достатню кількість наукових праць щодо проблем

національної безпеки України, та інформаційної як її складової існує проблема недостатності комплексних наукових розвідок щодо методів та засобів протистояння російській інформаційній та військовій агресії. З'ясовано, що до 2014 року в українському науковому середовищі належна увага до питання інформаційної безпеки не приділялася. Однак, широка і змістовна база дослідження у поєднанні із застосованими методами дослідження дала можливість комплексного аналізу теми у теоретичному і концептуальному вимірі та вирішити усі поставлені завдання.

Нині технології створили умови для протистояння держав у новому середовищі – інформаційному. Воно є одним із найважливіших чинників розвитку людства, що відображає як потребу, так і специфіку сучасної цивілізації, пов'язаної як із здобутками, так із викликами для держав, суспільства та особистості. Такі явища, як: інформаційні війни, інформаційна зброя, інформаційний тероризм та, власне, дезінформація є основними загрозами інформаційній безпеці у нинішній час. Більше того, сучасні методи інформаційних війн мають значний потенціал у маніпуляціях свідомістю, а відтак і суспільними настроями. З огляду на це, забезпечення інформаційної безпеки є стратегічним завданням держави, оскільки національна безпека безпосередньо залежить від інформаційної безпеки. До цього часу науці не вдалося розробити універсального визначення інформаційної безпеки, як, власне, й визначення інформації. Інформаційна безпека включає філософські, соціальні, культурні, політичні та економічні аспекти, адже як наявність так і відсутність інформації, її конструктивне чи неконструктивне використання може спричинити позитивні й руйнівні наслідки для держави, суспільства та людини.

2. Встановлено, що метою Кремля у війні з Україною стало відновлення «Великої Росії» у новому світовому порядку, який будуватиме Росія, і їй має відводитися роль наддержави. Без України плани Росії є нездійсненними, адже Україна є противагою російському авторитаризму. Відтак Росія прагне повної зверхності над Україною. З метою виправдання загарбницької політики Москви, її ідеологи розробили концепцію «Русского мира», для побудови якого винайшли низку специфічних методів, де роль інформації є визначною.

Виокремлено такі основні методи інформаційної агресії проти України: 1) дезінформування; 2) маніпулювання; 3) пропаганда; 4) диверсифікація громадської думки; 5) психологічний тиск; 6) поширення невизначеностей та створення хаосу; 7) кібератаки тощо. Інструменти російської інформаційної війни мають широкий спектр і обираються в залежності від поставлених цілей. Класичними інструментами являються ЗМІ, «Інтернет-тролі», «боти», тексти, відео, аудіо, зображення, меми, тощо. Разом з тим інструментами інформаційної війни можуть являтися окремі політичні, громадські і навіть релігійні групи.

Головним завданням Кремля стало «підірвати» Україну зсередини, створити переконання, що Україна та українці нерозривно пов'язані з

образом Росії як євразійської держави. Таким чином, інформаційна сфера є найбільш вразливою у безпековому секторі України, виявивши проблеми і в законодавчій та інституційних сферах. Усю військову кампанію на території нашої держави вирізняє інформаційно-диверсійний компонент, а інформаційно-психологічний фактор є визначним у перебігу російсько-українського конфлікту.

3. З'ясовано, що з початком російської військової агресії проти України розпочалася трансформація національного інформаційного законодавства. До 2014 року в Україні практично були відсутні дієві механізми протистояння на інформаційному фронті у законодавчій площині. Багато колізій виникало у категоріальному апараті, що було перешкодою у гармонізації законодавства у цій сфері. Законодавча база до початку конфлікту не забезпечила системного підходу до питання інформаційної безпеки держави. З 2014 року законодавство України у сфері інформаційної безпеки відчутно збагатилося. Загалом його можна поділити на 2 групи. Перша включає концептуальні, базові документи, такі як Доктрини та Стратегії, які визначають основні загрози та тенденції в інформаційній безпеці. Друга група містить Закони України, Укази Президента, рішення РНБО України, які забороняють контент країни агресора на радіо, телебаченні та в Інтернет просторі України.

Це дає підстави вважати, що законодавча база у поєднанні із реструктуризацією системи національної безпеки, дозволять створити потужний механізм стримування зовнішньої інформаційної агресії. Зауважимо, що побудова законодавства у такій важливій сфері як інформаційна безпека відбувається в Україні за принципом надолуження згаяного. Натомість, потрібно керуватися принципом стратегічного планування та прогнозування і, відповідно, адаптувати до цього законодавство. Відчутним зрушенням в інформаційному праві стало б прийняття інформаційного кодексу.

4. У сучасних умовах інформаційної війни Росії поряд з існуючими інститутами інформаційної безпеки в Україні з'явилося ряд інституцій, покликаних забезпечити надійне та ефективне впровадження інформаційної політики держави. Однак, це викликає проблему великої кількості державних органів у сфері інформаційної безпеки, що часто призводить до дублювання їх функцій. Дана проблема потребує додаткового вивчення та опрацювання з урахуванням досвіду європейських країн. Разом з тим, в основі їх діяльності має бути ефективна координація між собою; налагодження системи діалогу між державою та суспільством; гнучка взаємодія з освітніми закладами; розробка навчальних програм із метою підвищити культуру використання інформації та формування навиків критичного оцінювання інформації.

У ході дослідження виявлено, що інститут освіти є важливим фактором інформаційної безпеки, який має значний потенціал у превентивних заходах в контексті інформаційної безпеки та розв'язанні соціальних, політичних, культурних, економічних проблем України. Освіта відіграє визначну роль у

побудові ефективного суспільства, де будуть враховані усі можливості інформаційної ери та мінімізовані основні її виклики.

5. Встановлено, що класична дипломатія України в умовах російсько-українського конфлікту набула нових спрямувань. З огляду на постійне розповсюдження дезінформації Росією, актуалізувалася роль публічної дипломатії та культурної її складової. Інституціоналізація публічної дипломатії відбулася в оформленні окремого підрозділу МЗС України. Однак у зв'язку із хронічним недофінансуванням вітчизняних дипломатичних установ за кордоном, її результати є скромними. В умовах постійних інформаційних атак Росії на дипломатичному фронті, Україні вдалося здобути як ряд перемог, так і прорахунків. Виявлено, що зовнішня політика України у багатьох випадках не відповідає фактичному стану війни з Росією. Адже, називаючи війну антитерористичною операцією, влада фактично відкидає факт присутності російських військ на території України і звільняє Росію від відповідальності. Доцільним стало б ведення двосторонніх відносин з Російською Федерацією, виходячи з фактичного стану війни.

6. Доведено, що ЗМІ стали інструментом забезпечення інформаційної безпеки, адже саме ЗМІ сприяють формуванню і зміцненню національної свідомості суспільства, приналежності до нації. Виявлено прямий зв'язок між ЗМІ та станом інформаційної безпеки України. Встановлено, що медіа по своїй суті є дуальними. Їх дуалізм полягає у тому, що вони можуть бути як складовою інформаційної безпеки, так і інструментом ведення інформаційної війни. Українські ЗМІ мають ряд проблем, основними з яких є власники-олігархи, які диктують редакційну політику; недостатньо розвинуте громадське мовлення; недостатньо журналістів-експертів міжнародного класу; відсутність чіткого визначення вимог журналістської діяльності за умов проведення АТО, у тому числі і в законодавчому вимірі. Створення конкурентноспроможних незалежних і професійних українських ЗМІ, спрямованих на захист національних ідей та інтересів має стати стратегічним завданням у порядку денному інформаційної політики України.

7. Доведено значний потенціал та ефективність діяльності недержавних організацій у сфері інформаційної безпеки в контексті російсько-українського конфлікту. Основною якісною характеристикою дієвості громадянського суспільства є фінансова й організаційна незалежність та наявність механізмів впливу на формування та реалізацію державою політики інформаційної безпеки. Проведений аналіз дає змогу зробити висновок, що громадські об'єднання можуть стати одним із ключових елементів недержавної системи забезпечення інформаційної безпеки України, адже їм вдається здійснювати проведення оборонних і наступальних операцій в інформаційному просторі для протидії інформаційній війні проти України. Їх діяльність сприятиме створенню і розширенню політичного та правового поля з метою ефективного й цілеспрямованого забезпечення безпеки особи, суспільства, держави. Налагодження ефективного діалогу між державою та громадськими об'єднаннями, з одного боку, відкриває

додаткове джерело ресурсів, а з іншого – відповідає сучасним принципам демократії.

Чутливим, але досить важливим питанням у забезпеченні інформаційної безпеки України в контексті російсько-українського конфлікту залишається діяльність релігійних громад. Релігійні організації мають значний вплив на формування усталених поглядів особистості, у тому числі, як свідчить діяльність деяких з них, на політичні. У ході дослідження поширене твердження, що церква відділена від політики, не виправдовується. Більше того, аналіз діяльності УПЦ МП показує, що деякі вищі церковні чини діють всупереч національних інтересів, підриваючи цілісність держави. Відтак Україні необхідно законодавчо забезпечити діяльність і відповідальність за заклики до сепаратизму та виправдовування російського військового вторгнення в Україну. Рівність церков перед законом, напрацювання комунікацій з релігійними громадами, пояснення причин нововведень у законодавство України щодо релігійної діяльності та створення єдиної помісної Української православної церкви є складовими державної інформаційної політики у забезпеченні стабільності у цій сфері.

8. З огляду на те, що методи інформаційної війни Росії постійно розвиваються, досліджуються, пристосовуються до певної ситуації, практичні рекомендації у сфері захисту України зводяться до наступних:

- У вищих навчальних закладах слід увести спецкурси, створити відповідні спеціальності, налагодити обмін науковцями у сфері інформаційної безпеки. Це надасть можливість оперативно та фахово аналізувати загрози у сфері інформаційної безпеки, попереджувати їх і давати гідну відсіч зовнішній інформаційній агресії.
- Розробити методологію виявлення та запобігання впливу на суспільну свідомість, провокацій, дезінформації.
- Розробити стратегію публічної дипломатії України для популяризації України в світі та спростування російської дезінформації.
- Створити та налагодити ефективну роботу сітки культурно-інформаційних центрів у складі закордонних дипломатичних установ України, залучаючи для цього як державні ресурси, так і бізнес. Держава має збільшити фінансування таких центрів.
- Повернути магістерську програму у Дипломатичній академії України ім. Геннадія Удовенка. На базі Дипломатичної академії з метою протистояння інформаційному засиллю Росії, слід увести спеціальний курс підготовки дипломатів у напрямку протистояння Росії на дипломатичному фронті з детальним вивченням характерних рис російської дипломатії.
- Посилити комунікативну та превентивну інформаційну політику з населенням Закарпатської, Харківської, Одеської, Луганської і Донецької областей, де потенційні інформаційні атаки з боку Росії в рази вищі. Саме вони входять в зону пріоритетів Кремля для розхитування внутрішньої ситуації, і на них робиться велика ставка.

Слід активізувати локальні ЗМІ, які б фокусувалися на конструктивних ідеях та згуртуванні регіонів навколо національної ідеї і не допустити поширення національних тріщин.

- Україні слід ініціювати створення міжнародної коаліції держав для протидії кремлівським інформаційним атакам та спростування фейкових новин.

Державна інформаційна політика має стати стрижнем у формуванні патріотизму молодого покоління, розвивати прогресивне мислення, консолідувати суспільство навколо національної ідеї.

## **СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**

### **Статті у наукових фахових виданнях:**

1. Валюшко І.О. Дипломатія України у вимірі інформаційної безпеки країни / І.О. Валюшко // Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії – 2017. Випуск № 13. – С. 137-142.
2. Валюшко І. О. Інформаційна безпека України: трансформація законодавства після російського вторгнення / І. О. Валюшко // Історико-політичні студії. Збірник наукових праць. – 2017. – № 2 (8). – С. 30 – 43.
3. Валюшко І. О. Кібербезпека України: наукові та практичні виміри сучасності / І. О. Валюшко // Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право. – 2016 – № 3/4 (31-32). – С. 117–124.
4. Валюшко І. О. Витоки інформаційної агресії Росії в Українському інформаційному просторі / І. О. Валюшко // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. – 2016. – Випуск 1-2 (29-30). – С. 95 – 98.
5. Валюшко І. О. Основні виклики і загрози в епоху інформаційних війн. / І. О. Валюшко // Науковий вісник Дипломатичної академії України. Зовнішня політика і дипломатія: традиції, тренди, досвід. Серія «Політичні науки» / За заг. ред. В.Г. Ціватого, Н.О. Татаренко. – 2016. – Випуск 23. Частина II. – С. 142–147.
6. Валюшко І. О. Еволюція інформаційних війн: минуле і сучасність / І. О. Валюшко // Історико-політичні студії. Збірник наукових праць. – 2015. – № 2 (4). – С. 127–134.
7. Валюшко І. О. Алармістські аспекти теорій інформаційного суспільства / І. О. Валюшко // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. – 2015. – №98. – С. 349–352.

### **Публікація в іноземному виданні, яке включено до міжнародних наукометричних баз:**

8. Valiushko I. The role of media in conflicts of information era / I. Valiushko. // European Political and Law Discourse. – 2017. – V. 4, № 1. – Czech Republic.: «BEROSTAV DRUZSTVO». – P. 135-140.

**Матеріали у збірниках науково-практичних конференцій:**

9. Валюшко І.О. Феномен інформаційного тероризму та його вплив у сучасному світі. / І. О. Валюшко // Актуальні питання суспільних наук: наукові дискусії: Матеріали міжнародної наукової конференції (м. Київ, Україна, 19-20 серпня 2016 року). Київ: ГО «Київська наукова суспільнознавча організація», 2016. – С. 66-68.
10. Валюшко І.О. Інформаційна безпека та її роль у духовності суспільства / І.О. Валюшко // Україна у світі, світ про Україну: збірник тез доповідей (25 березня 2016 року), м. Київ / за заг. ред. В.Г. Ціватого, Н.О. Татаренко. – К.: ДАУ при МЗС України, 2016. – С. 53-54.
11. Валюшко І.О. Основні напрацювання ООН у системі міжнародної інформаційної безпеки / І.О. Валюшко // Сильна ООН – кращий світ: збірник тез доповідей (22 жовтня 2015 року), м. Київ / за заг. ред. В.Г. Ціватого, Н.О. Татаренко. – К.: ДАУ при МЗС України, 2015. – С. 16-18.
12. Валюшко І.О. Інформаційні загрози національній безпеці України в контексті російсько-українського конфлікту / І.О. Валюшко // Глобалізаційні виклики і багатостороння дипломатія : збірник тез доповідей (18 березня 2015 року), м. Київ / за заг. ред. М.А. Кулініча, Н.О. Татаренко, В.Г. Ціватого. – К.: ДАУ при МЗС України, 2015. – С. 106-107.
13. Валюшко І.О. Інформаційний чинник у міжнародних відносинах / І.О. Валюшко // Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 13-14 лютого 2015 року) / за заг. ред. д. політ. н., Д.В. Яковлева. – м. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. – С. 82-83.

**АНОТАЦІЯ**

**Валюшко І.О. Інформаційна безпека України в контексті російсько-українського конфлікту. – На правах рукопису.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. – Чорноморський національний університет імені Петра Могили. – Миколаїв, 2018.

У дисертації здійснено аналіз інформаційної безпеки України у контексті російської агресії. На основі різноманітних джерел та наукової літератури проаналізовано сутність інформаційної безпеки суспільства та держави в сучасній системі міжнародних відносин. Проведено аналіз факторів та передумов інформаційно-військової агресії Російської Федерації проти України, визначено основні її методи, інструменти. Охарактеризовано



законодавчу базу забезпечення інформаційної безпеки України та розкрито роль державних інститутів у її забезпеченні напередодні та в умовах російської агресії. Розкрито значення дипломатії України в контексті інформаційної безпеки в умовах конфлікту. Досліджено роль засобів масової інформації як інструменту інформаційної безпеки держави. Висвітлено важливу роль громадських організацій, здійснено аналіз діяльності релігійних громад в аспекті інформаційної безпеки України. Охарактеризовано основні загрози у сфері інформаційної безпеки та на основі цього розроблено практичні рекомендації у сфері захисту суспільства від інформаційної агресії Росії.

**Ключові слова:** інформація, інформаційна безпека, інформаційна війна, інформаційно-психологічний вплив, російсько-український конфлікт.

### АННОТАЦИЯ

**Валюшко И.А. Информационная безопасность Украины в контексте российско-украинского конфликта. - На правах рукописи.**

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.04 – политические проблемы международных систем и глобального развития. – Черноморский национальный университет имени Петра Могилы. – Николаев, 2018.

В диссертации осуществлен анализ информационной безопасности Украины в контексте российской агрессии. На основе разнообразных источников и научной литературы проанализированы сущность информационной безопасности общества и государства в современной системе международных отношений. Проведен анализ факторов и предпосылок информационно-военной агрессии Российской Федерации против Украины, определены ее основные методы, инструменты. Охарактеризована законодательная база обеспечения информационной безопасности Украины и раскрыта роль государственных институтов в ее обеспечении накануне и в условиях российской агрессии. Раскрыто значение дипломатии Украины в контексте информационной безопасности в условиях конфликта. Исследована роль средств массовой информации как инструмента информационной безопасности государства. Освещена важная роль общественных организаций, осуществлен анализ деятельности религиозных общин в аспекте информационной безопасности Украины. Охарактеризованы основные угрозы в сфере информационной безопасности и на основе этого разработаны практические рекомендации в области защиты общества от информационной агрессии России.

**Ключевые слова:** информация, информационная безопасность, информационная война, информационно-психологическое воздействие, русско-украинский конфликт.

## ABSTRACT

### **Valishko I. Information security of Ukraine in the context of the Russian-Ukrainian conflict. - Manuscript.**

Thesis for Doctor of Philosophy in Political Science, specialty 23.00.04 – Political Problems of International Systems and Global Development. – Petro Mohyla Black Sea National University. – Mykolaiv, 2018.

The thesis analyzes the information security of Ukraine in the context of Russian aggression. The essence of information security of the society and state in the modern system of international relations is analyzed. It is indicated that with the onset of the Russian-Ukrainian conflict, which has a socio-political background, Ukraine faces acute information challenges that attract attention and require scientific research.

Until 2014, there was little attention and interest in information security in the Ukrainian scientific environment. However, after the start of the Russian hybrid war against Ukraine, the issue of information security became increasingly relevant. Despite the significant number of scientific works on the problems of Ukraine's national security, as well as information security as its component, there is still a problem of the lack of comprehensive scientific research on methods and means of confronting Russian information and military aggression.

In the thesis, analysis of the factors and preconditions of information-military aggression of Russia against Ukraine was conducted. The main methods of the Kremlin information warfare have been explored and identified. Among them are manipulations in the information space of Ukraine, especially in the eastern regions, with the goal of transforming thinking, ideology, beliefs, views, cultural identity, national identity, historical memory; propaganda and disinformation; spreading distorted and false information about Ukraine in order to create a negative image of the country. The main tools of the Russian information war are the media, the so-called cultural centers of the Russian Federation, public associations, and the formation of the fifth column inside Ukraine.

The dissertation presents an analysis of legislative basis and characterizes the role of state institutions for providing information security of Ukraine in the conditions of Russian aggression. It was clarified that the beginning of the Russian military aggression against Ukraine began the transformation of the national information legislation. The study leads to believe that the legislative basis, combined with the restructuring of the national security system, will create an effective mechanism for the containment of the external information used for the aggression. It was also observed that in present conditions of the Russian information war, a number of new institutions have been created to ensure the implementation of the information policy of Ukraine. The study found that the education system is an important factor in information security, which has huge potential in preventive measures in the context of information security.

The paper discusses the importance of Ukraine's diplomacy in the context of information security in a conflict conditions. The classical diplomacy of Ukraine in the conditions of the Russian-Ukrainian conflict has gained new directions. Given

the constant spread of misinformation by Russia, the role of public diplomacy and culture as its component became increasingly important. Further, the main achievements and miscalculations of Ukraine's diplomacy in the context of information security are analyzed.

The role of mass media as an instrument of information security is investigated. It has been proved that media has become an instrument of providing information security, since it promotes the formation and strengthening of national consciousness of the society as well as patriotic feelings. A direct link between the media and the state of information security of Ukraine was determined, proving the state of social consciousness in the Donbas, where Russian mass media is in the superiority. The media is essentially dual. Its dualism is that it can be both a component of information security and an information warfare tool.

The important role of NGOs is highlighted. The analysis makes it possible to conclude that NGOs become one of the key elements of the non-state system in ensuring information security of Ukraine, since they manage to carry out defensive and offensive operations in the information space.

Further in the dissertation, the analysis of the activity of religious communities in the context of information security of Ukraine is carried out. The activity of religious communities remains a sensitive but rather important issue in ensuring the information security of Ukraine in the context of the Russian-Ukrainian conflict. The activity of the Ukrainian Orthodox Church, which belongs to the Moscow Patriarchate, is the biggest issue. In the course of the study, the widespread assertion that the church is separated from politics is shown to be false. Moreover, the analysis of the activities of the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate shows that some of the high ranking church officials act contrary to the national interests, undermining the integrity of the state.

The dissertation describes the main threats in the field of information security and, on the basis of this, provides practical recommendations in the field of protection of the society and state from the Russian information aggression.

**Keywords:** information, information security, information warfare, information and psychological influence, Russian-Ukrainian conflict.